

Dünya'nın Dostları Çevreciler

"Bıktık artık! Hergün başka bir kirlilik, başka bir bozulma, başka bir çevre sorunu... Dünya neredeyse yaşanılmaz bir hale geldi!" Bu cümleler, hemen hemen her gün başkalarından duyduğumuz ya da gördüklerimiz ve öğrendiklerimiz karşısında bizzat söylediğimiz biraz sitem, biraz kızgınlık, biraz da umutsuzluk dolu sözler. Bir grup insanın çevreye karşı pervasızlığı, duyarsızlığı arttıkça, bir başka grubun da çevre duyarlılığı ve çevre için duyduğu kaygılar artıyor. Kaygının bu kadar artması, çeşitli kurum ve kuruluşları kimildatıp, bir şeyler yapmaya zorluyor. Bu hareketlerden biri de 1997 yılının Türkiye'de "Çevre Yılı" ilan edilmesidir. Ama, duyulan kaygıları gidermek için bu kadar yeterli değil.

UZUNCA bir zamandır sürekli çevre sorunlarından söz ediliyor, peki ama neresidir bu çevre, nedir çevrecilik, kimdir çevreciler, öncelikle bu kavramların kısa tanımlarını yapalım. Çevre için yapılan çok sayıdaki tanımın en genel olanlarından bir tanesine göre, çevre, insan ve canlı varlıklar üzerinde hemen veya zamanla dolaylı ya da dolaysız bir etkide bulunabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etmenlerin belirli bir zamandaki toplamıdır. Sözlüklerde çevrecilik, çevreye duyulan ilgiden kaynaklanan ve bu ilgiyi açıklayan ideolojiler ve uygulamalardır, çevreci ise, çevreciliğin ilkeleri-

ne inanan ve bunları geliştirmeye çalışan kişi olarak tanımlanır.

Doğaya ve doğal olaylara karşı tamamen savunmasız olan ilkel insan, doğaya boyun eğmeyi kabullenmiş ve onunla uyum içinde yaşamayı öğrenmişti. Yerleşik hayata geçen insan ise, artan bilgisi ve teknik birikimi ile doğayı denetlemeye ve ona biçim vermeye, çevreyi etkilemeye başlar. İkel insan ile çevre arasındaki uyum giderek bozulur ve binlerce yıldır çevrenin olanaklarını kullanan hatta sömüren insanın, bu olanakları sınırsızca ve kötü kullanmasıyla küskünlüğe dönüşür. Bazı çok tanrılı dinlerde, doğu felsefesinde, tasavvufta, insanın doğadan ayrı olduğu düşünülmezken, tek tanrılı

dinlerin ortak öğretisi "insanın doğanın efendisi" olduğu yolundadır. Kendisini "düşünen hayvan" olarak tanımladığı günden bugüne, bilimsel bilgi birikimi ile doğanın tüm sırlarını çözebileceği düşüncesi de insanın doğanın efendisi (ya da doğanın çobanı) sıfatını iyice benimsemesini sağladı. Bilimin ve teknolojinin ilerleyişi ile insan, çevreyi denetleyebilen tek güç olduğunu düşünmeye başlamış ve çevrenin bozulmaya başlaması da bu düşüncenin sonuçlarından biri olmuştur.

Endüstriyel üretimin ortaya çıkmasıyla artan üretim sonucu daha çok hammadde gereksinimi duyulması ve üretim sürecinde çevreye bırakılan zararlı maddeler nedeniyle çevre, daha

önce olmadığı kadar hoyratça kullanılmaya başlandı. Bu yüzden, endüstrileşme ve kentleşme, çevre sorunlarının ortaya çıkışında en önemli iki etmen olarak kabul edilir. Çevre kirliliği hava, su, toprak kirlenmesiyle başlayıp bitki örtüsü ve hayvan topluluklarının yok olmasıyla beraber "çevre sorunu" boyutu kazanır. Bu sorun, kimilerini "kullanılacak kaynakların tükeniyor olması" kimilerini ise, "insanların çevreye bu şekilde zarar vermeye hakları yok" düşüncesi yönünden rahatsız etmiş ve bu konuda bir şeyler yapmaya itmiştir. Batı'da kamuoyunun çevre sorunlarına duyarlılığı çevreciliğin bir toplumsal hareket olarak gelişmesine yol açmıştır. Bilinen en eski çevreci grup, 1865'te kurulan "British Commons, Open Spaces and Footpaths Preservation Society" dir. Bu grubun hangi kaygı ile kurulduğu bilinmiyor ama, çevreci kaygıların tarihsel gelişiminin birbirine bağlı dört dönemden oluştuğu söyleniyor. 1890'lar, 1920'ler, 1950'lerin sonu ve 1970'lerin başı olarak belirlenen bu dönemler daha çok ekonomik gelişmenin hızlı olduğu zamanlara rastlıyor. 1952 yılının Aralık ayında Londra'da hava kirliliği yüzünden bir hafta içinde 4000 kişinin ölmesiyle şiddetli bir şekilde çevre kaygısı duyulmaya başlandı. Böylece, 1967-1974 yılları arasında İngiltere ve ABD'de iyice yaygınlaşan çevre kaygısının zaman içindeki yükselişi en üst düzeyine ulaştı. Batı'daki yaygın görüşe göre, bu yükselişin en önemli etmenleri, eğitimde çevre sorunlarına yer verilmeye başlanması ve yeni neslin, insanı doğanın efendisi olarak gören geleneksel Hıristiyan öğretisinden uzaklaşmasıdır. Çevreci yapılanmayı destekleyen bu kaygı, 1970'lerin ortalarında ortaya çıkan ekonomik bunalım nedeniyle yerini ekonomik büyüme, iş güvenliği ve ulusal güvenlik kaygılarına bırakmıştır. İlk başlarda nesiller arası bir çekişmeye sahne olan çevreci hareketin kökeni gençliğin, yaşlı neslin çevre ile ilgili değerlerine ve felsefesine karşı çıkmaya başlamasına dayanmaktadır. Gerçekten de 2. Dünya Savaşı'na kadar yapılan çevreci protesto gösterilerine genellikle gençler katılırken, 1960'lardan itibaren bu hareket içinde orta yaşlılar da yerlerini almaya başlamışlardır. Böylece çevre hareketi, daha önceki iki yükselişinden (1890'lar ve 1920'ler) farklı olarak bir kitle hare-

Çevre kirliliği çeşitli şekillerde karşımıza çıkıyor. Gelişmiş ülkelerde, kirlilik büyük şehirlerde yaşanırken, az gelişmiş ülkelerde yaşanan kirliliğin temel nedeni yoksulluk. Bitki örtüsünün ve hayvanların kirlilik yüzünden yok olmaları ise başka kirlilikleri doğuruyor.

keti görünümü kazanmıştır. Kitlesele bilince yerleşen çevre kaygısı, sık sık büyük katılımlı gösterilerin yapılmasıyla artık medyada da boy göstermeye başlamıştır. Bu büyük gösterilerin ilk örneklerinden biri, 1950'lerin sonunda İngiltere'de gerçekleştirilen "nükleer silah karşıtı" gösteridir. Bu gösteriyle birlikte, çevre hareketi, barış hareketi görünümünde ABD'ye, Doğu Avrupa'ya ve Avustralya'ya da sıçramıştır. Daha sonraları çevreciler, nükleer silah

karşıtları ve savaş karşıtlarıyla dayanışma içinde olmuşlardır. 1960'ların başlarındaki vatandaşlık hakları protestoları, şehirlerde çevrenin kötü kullanımını, kötü görünümünü ve kaynakların adaletsiz dağılımını gündeme getirmiştir. 1960'ların sonunda ve 1970'lerin başında Vietnam Savaşı'na karşı başlatılan ve daha sonra da El Salvador, Afganistan, Şili ve Ortadoğu'daki savaşlara karşı yapılan gösterilerde, savaşlarda kullanılan silahların çevreye verdiği zararlara da dikkat çekilmiştir. Bu gösterilerde ayrıca, özellikle 3. Dünya Ülkeleri'nin önemli ekonomik sorunlarından hareketle, doğal kaynakların kendi kendisini koruması konusunda duyulan kaygı da dile getirilmiştir. ABD'de Vietnam karşıtı gösterilerin, 1968'de Avrupa ve ABD'deki sokak hareketlerinin yanı sıra, izledikleri pasif direniş yöntemleriyle hippie ve eşcinsel hareketleri de çevre hareketi içinde oldukça etkili yer almışlardır. Bu pasifist hareketlerin de etkileriyle çevrecilik, tekrar "Dünya Ana" ve "Doğa" düşüncesinde yoğunlaşmış romantik kimliğine dönmüştür.

1980'lerin başında çevrecilik, Avrupa'da (özellikle Almanya'da) kurulan çevreci "yeşil partiler" aracılığıyla siyasi arenada savaşım vermeye başlamıştır. 80'lerin sonu ve 90'ların başından itibaren tırmanışa geçen ekonomik sorunlar nedeniyle çevre ile ilgili

kaygıların yaygınlığında bir düşüş göz-
lense de çevrecilik bazı yönleriyle hâ-
lâ güçlüdür ve gelişmektedir. Bazı hü-
kümetlerin çevre için zararlı olabile-
cek bir takım politikaları destekleme-
leri ise çevrecileri daha kararlı davran-
maya ve karşı çıkmaya zorlamaktadır.

Çevre sorunları toplumların gün-
demine bu şekilde girerken, 1969 yı-
lında Birleşmiş Milletler Genel Sekre-
teri U-Thant, üye ülkelere çevreyi ko-
rumak üzere birleşme çağrısında bu-
lundu. 1970 yılında Roma Klübü'nün
MIT'ye (Massachusetts Institute of
Technology) hazırlattığı "Büyümenin
Sınırları" adlı rapor, dünyada sürega-
len dengesiz gelişmenin önlenmemesi
durumunda, insanlığı bekleyen felak-
etin haberciliğini yaparak çevre so-
runlarını bir anda en çok konuşulan
günlük tartışma konularından biri yap-
mıştır. İyice alevlenen tartışmalarla
konu 1972'de uluslararası bir boyut
kazanırken, Birleşmiş Milletler 5-16
Haziran 1972'de Stockholm'de bir
çevre konferansı düzenledi. Bu konfe-
ransla birlikte ünlü "Tek bir dünyamız
var." sloganı belleklerde yerini aldı.
Böylece çevre sorunu, hükümetlerin
de kabul ettiği, uluslararası düzeyde

büyük bir sorun olma boyutunu ka-
zandı. Bir sonraki uluslararası organi-
zasyonu tam yirmi yıl bekleyen "Dün-
ya" 1992 Rio Konferansı ile tekrar in-
sanoğlunun aklına geldi.

Çevrecilik Akımları ve Çevreci Gruplar

İnsanın kendini doğanın bir parça-
sı olarak görmesiyle çevre sorunlarının
çözümüne doğru ilk adım atılmış olur.
İnsanın kendini doğanın bir parçası
olarak görmesi, doğaya verdiği zararı

aslında kendisine de verdiğini anla-
masını sağlar. Ayrıca, çevrenin uygar-
lık, tarih ve doğa değerlerinin korun-
ması isteniyorsa, bireycilikten vazge-
çilmelidir. Çevre için günümüzde ge-
reken bir başka şey de bir tür "ekolo-
jik sözleşme"dir. Bu sözleşme insanla
doğa arasında bir denge kurmanın zo-
runlu olduğu düşüncesi ile ortaya atıl-
mıştır.

Çevreci akımların son yirmi yılda
artması bir kaç önemli çalışma saye-
sinde gerçekleşmiştir. Bunlardan biri
"Büyümenin Sınırları" adlı rapordur.
Bu rapora göre, çevre için gelişme hi-
zı yavaşlatılmalıdır. Gelişme hızının
yavaşlatılması sıfır büyüme anlamına
geliyordu. Fakat bu öneri gelişmekte
olan ülkeler arasında tepki yarattı ve
öneriyi kalkınma girişimlerini köstek-
lemek için başvuru bir "tuzak" gö-
züyle bakıldı. Kimi sanayileşmiş ülke-
ler, kirlenmeden kurtulmanın yollarını,
kirlenmeden sanayi dallarını geri kalmış
ülkelerde kurmakta ve desteklemek-
te buldular. Bu rapora birçok yerden
eleştiri geldiyse de dünya kamuoyun-
da çevreci akımların güç kazanmasına
yardımcı oldu. Çevreci akımların doğ-
masında etkili olan başka bir yapıt da

DHKD ve Çevre Koruma

Deniz Öztok

Doğal Hayatı Koruma Derneği

Doğal Hayatı Koruma Derneği, çevre ilgili dü-
zenlemelere katkı sağlamak amacıyla aşağıdaki
çalışmaları gerçekleştirir: Çevre ile ilgili yasal dü-
zenlemelerin uygulanmasını ve çağdaştırılma-
sını sağlamak amacıyla DHKD, hükümet nezdin-
de etkilere çalışmalar yapar. Sulakalanların ko-
runmasına yönelik bir uluslararası sözleşme olan
Ramsar Sözleşmesi, nesli tehlike altında olan
hayvan ve bitkilerin ticaretini önlemeye yönelik bir
uluslararası sözleşme olan CITES gibi uluslarara-
sı sözleşmelerin Türk Hükümeti tarafından onay-
lanmasını ve imzalanmasını sağlamak amacıyla
DHKD hükümet nezdinde lobi etkinlikleri yaparak,
doğanın korunmasını amaçlayan ulusal mevzu-
atın geliştirilmesini amaçlar. Bunun dışında ÇED
Yönetmeliği gibi yönetmeliklerin sağlıklı biçimde
uygulanmasını sağlamaya çalışır.

Türk insanının çevre duyarlılığı gerçekten
olumlu bir düzeydedir. Ancak bireyler çevrenin
korunması konusunda neler yapabileceklerini
tam olarak bilememektedirler. Bu konuda yapıla-
bilecek en olumlu çaba, ülke çapında çevre eğiti-
mi etkinliklerini yaygınlaştırmaktır. Bilinç arttırıcı et-
kinliklerin hem Millî Eğitim Bakanlığı tarafından
hem de Derneğimiz gibi sivil toplum kuruluşları
tarafından yürütülmesinde yarar vardır.

Şu anda Çevre Bakanlığı tarafından hazırla-
nan mevzuatın AB standartlarında olduğu söyle-

nebilir. Bir kaç eksikliği giderildiği takdirde Türki-
ye, çevre ve doğanın korunması konusunda hu-
kuksal açıdan yeterlidir denilebilir. Ancak mevzu-
atın yeterliliği Türkiye'de çevre sorunlarının çözü-
mü için asla yeterli olmamıştır. En büyük eksiklik
uygulamadaki yetersizliklerdir ki, bunların gideril-
mesi ve hayata geçirilmesi için geç bile kalınmış-
tır. Bakanlıklar nezdinde göze çarpan yetki kar-
maşaları, ÇED Yönetmeliği'nin tam olarak uygu-
lanmıyışı, siyasetçilerin belirli çıkar gruplarının et-
kisi altında kalarak çevresel kaygıları ikinci plana
itmeleri uygulamada öne çıkan aksaklıklardır.

Sürdürülebilir kalkınma anlayışı hükümetlerin
kalkınma programlarını ve ekonomik büyüme he-
delerini çevresel çıkarları göz önüne alarak ger-
çekleştirmeleri gerektiği üzerine oturtulmuş bir
anlayışın ürünüdür. Ancak Rio Konferansı'ndan
sonra geçen yıllarda görülen odur ki, dünyada,
kuzey ve güney ülkeleri arasındaki ekonomik ge-
lişme çizgisindeki farklılıklar, sürdürülebilir kalkın-
ma anlayışının ölçülebilir ve tam olarak tanımlana-
bilir bir kavram olmayışı gibi nedenler, uygulamada
çeşitli zorlukları beraberinde getirmiş ve daha
çok söylemde kalan bir anlayış olmasına neden
olmuştur. Son zamanlarda kullanılmaya başlanan
"Doğayı Hesaba Katmak" sürdürülebilir kalkınma
anlayışının tüm ülkelerin Gayri Safi Milli Hasılatları-
nı (GSMH) hesaplarken dikkate alabilecekleri bir
metot olarak önerilmektedir. Dünya çapındaki bir
çevre kuruluşu olan ve Derneğimizin de Türkiye
temsilcisi bulunduğu Dünya Doğayı Koruma Vak-
fı (WWF) tarafından yaygınlaştırılmaya çalışılan
"Doğayı Hesaba Katmak" yöntemi, hükümetlerin
GSMH hesaplamalarında doğaya verdikleri zararı
da dikkate alarak, bunu milli gelirden çıkarmaları

üzerine kurulmuştur. Dünya Bankası, IMF gibi
uluslararası organizasyonların bu yöntemi dikkate
alan değerlerle bilanço hesaplamalarını yapmalarını
sonucunda "sürdürülebilir kalkınma" anlayışı da
pozitif bilimler çerçevesinde uygulanabilir bir dü-
zeye gelecektir.

Gümrük Birliği'ne geçiş, firmaların Avrupa
standartlarında ve çevreye duyarlı üretim teknolo-
jilerini seçmelerini sağlamak bakımından olumlu
bir sürecin başlangıcı olmuştur. Türkiye'de tüketici-
nin bilinci arttıkça ve yeşil tüketici kitlesinde bir
artış oldukça, çevreci teknolojilere yönelineceği
açıktır. Sürecin başlangıcında oluşumuz nedeniyle
bu konuda tam bir rekabetin olmadığı söylene-
bilir. İthal mallardaki kalite, çevreye duyarlılık ve fi-
yat avantajları arttıkça ve bu mamüller piyasada
yaygın biçimde bulunabilmeğe başlandıkça, Tür-
kiye'deki firmaların da bu yöne kayacağı düşünül-
mektedir. Ancak, serbest ticaret ilkelerine ve
gümrüklerin kaldırılmasına zıtlık oluşturabilecek
bir başka konu; bitki ve hayvan ticaretidir. Özellikle
nesli tehlike altında olan canlı türleri açısından
son derece sakıncalı olan serbest dolaşım ilkele-
ri, bu yönde geliştirilebilecek ve ülkemizde de
geçtiğimiz yıl uygulanmaya başlanan uluslararası
bir anlaşma olan CITES'in tam olarak hayata ge-
çirilmesi ile giderilebilir.

Yerel yönetimlerin özellikle İstanbul gibi büyük
kentlerde son derece yetersiz oldukları görülmek-
tedir. Çöp sorunu da bunlardan biridir. Genellikle
finansal yetersizlikler sebebiyle bir çok konuya
çözüm bulunamadığı beyan edilmekte birlikte, ye-
rel yönetimlerin politize olmaları ve yerel ölçek-
li çıkar çatışmaları da bugünkü yerel yönetimlerin
önemli eksikliklerindedir.

Etkili çevreci gruplardan
Greenpeace'in eylemleri genellikle kamuoyunun dikkatini çekebilecek türdendir. 1994'te nükleer santral karşıtı eylemde Greenpeace'in açtığı "Başka Çernobiller'e Gerek Yok!" yazılı pankart (solda). 1995'te Çin'de gerçekleştirilen nükleer denemelere karşı yapılan eylemde Nükleer Platform ve Greenpeace (sağda). 1960'ların sonunda Vietnam karşıtı gösterilerle başlayan ve savaş karşıtlığı şeklinde devam eden gösterilerde çevreci hareket de kendine yer buldu. Hippi ve eşcinsel hareketleri gibi, pasifist hareketler de 1968'den sonra dolaylı olarak da olsa çevreci hareket içinde yer aldılar.

İngiltere'de yayımlanmış olan "Çevrebilimci'nin Yaşam Şablonu" adlı kitaptır. Bu kitap her ne kadar İngiliz toplumunu hedefliyor olsa da, çevre koruma, enerji ve öteki kaynaklara sahip çıkma, nüfus planlaması gibi genel amaçlar içeriyordu. Tüm bu amaçlar büyük şehirlerde değil, küçük yerleşim bölgelerinde gerçekleştirilebilirdi. Diğer bir eser de "Küçük Güzeldir" adlı kitaptır. Kitabın yazarı Fritz Schmacher sorunun, üretim sorununa çözülmüş gözüyle bakılmasından kaynaklandığını düşünüyordu. Üretim için kullanılan büyük teknoloji yerine "ara teknoloji"nin benimsenmesi konusunu savunuyordu. Çevreci düşünceleri etkileyen başka bir çalışma da Dünya Çevre ve Gelişme Komisyonu'nun 1987'de hazırlanmış olduğu "Ortak Geleceğimiz" adlı rapordur. Raporda, nüfus, beşeri kaynaklar, beslenme güçlükleri, canlı türleri, ekosistem, enerji, sanayileşme, barış, güvenlik, gelişme ve çevre politikaları konusunda yapılan öneriler bulunmaktaydı. Raporda, çevre için temel bir "insan hakkı"dır denmekte, ayrıca ge-

lecek kuşakların da bu konudaki hakları savunulmaktaydı.

Dünya'nın tek bir organizma, yani süperorganizma olduğu düşünülen bir akımın tohumları, James Lovelock'un 1979 yılında yayınlanan kitabında atılıyor. Dünyamızın tek bir canlı olarak düşünüldüğü bu hipoteze Gaya (Gaia) Hipotezi deniyor. Bu teze göre, canlılar, özellikle mikroorganizmalar, cansız çevreyle birlikte evrim geçirerek, dünyadaki koşulları yaşama uygun kılan bir denetleme sistemi oluşturmaktalar. Yani canlıların atmosfer, su ve taş küre üstünde şekillendirici ve denetleyici etkisi söz konusudur.

Felsefi anlamda çevrecileri etkileyen bir görüş de derin ekolojidir. Derin ekoloji hareketi, hem insanlık ile doğal dünya arasındaki ilişkinin bir felsefesini hem de doğanın savunulmasında doğrudan eylem politikasını kapsamaktadır. Arne Naess, 1972'de, sığ çevrecilik ile derin ekoloji arasında bir ayırım çizgisi çekmişti. Sığ çevrecilik, insan toplumu ve doğa arasındaki ilişkiyi, insanın yaşamasının sürekliliğini sağlayacak biçimde yeniden kur-

mayı amaçlayan kirlilik ya da kaynakların tükenmesi gibi dolaysız çevre sorunlarına duyulan insan-yönelimli kaygıdır. Buna karşılık, derin ekoloji, insan yaşamını gezegen üzerindeki yıkıcı etkisine son verecek biçimde amaçlayan doğa yönelimli bir arzudur.

Bu tür kaynaklarla yavaş yavaş oluşan çevrecilik bilinci, zamanla yol ayrımlarına gelmiştir. Bu yol ayrımı sonucu farklı akımlar ortaya çıkmıştır. Genel olarak bu akımlara O'Riordan'ın gözüyle baktığımızda, çevreci akımları üç ayrı boyuta ayırarak incelemiş ve karşılaştırmış olduğunu görürüz. Buna göre, ilk boyutta çevremerkezcilik (Ekosantrizm) ve teknomerkezcilik (Teknosantizm) karşılaştırması vardır. Çevremerkezçiliğin benimsediği çevreye dönük yaklaşımlar 19. yüzyıldaki birtakım romantik düşüncelerden etkilenen akımları simgeler. Çevremerkezçilikte, Tanrı tüm varlıklar arasında demokrasi uygulamıştır ve doğa da bu yüzden kendi payına insanlardan saygı görür. İnsanlar doğayı sırf kaynakları açısından değerlendirmezler. İnsanoglu doğa karşısın-

da duygusal bir sorumluluğu olduğunu varsayar. Bu durumda hızlı kentleşme ve sanayileşmenin insanı insanlı değerlerden uzaklaştırdığı düşünülür. Diğer yandan, teknomerkezcilik diye bilinen teknokratik yaklaşımlarda dayanılan temel kavramlar ussallık, yönetimde etkinlik ve nesnelliktir. Kaynakların kullanımında ve en uzun süreyle en büyük yararın sağlanmasında ön koşul akılcılıktır.

Çevreci akımların ikinci boyutunu da işlevsel-çoğulcu yaklaşımlarla Marksist olanlar arasındaki karşılaştırmalar oluşturur. İşlevsel-çoğulcu grup, her biri kendi çıkarları için savaşım veren çok sayıda baskı grubunun siyasal baskılarının ve yarattıkları etkilerden doğan gerginliklerin çevreyi etkilediğini öne sürer. Öte yandan, Marksist yaklaşımda önemli olan, örneğin, kaynaklara sahip olanlarla, sahip olmayanlar arasında olduğu gibi, zıtlıkların varlığıdır. Bu tür çelişkiler, kapitalist ekonomik sistemin doğasın-

dan kaynaklanan çelişkiler olduğundan, çoğulcu yaklaşımlara özgü düzeltmelerle giderilmelerine olanak yoktur. Dolayısıyla Marksistler, çevre sorunlarının çözümünü sistem değişikliğinde ararlar.

Son boyutta ise, gerekirciliğe inanlarla, özgür istence önem verenler

arasındaki ayrım tartışılmaktadır. Gerekirciliğe inananlara göre, insan davranışları, iklim, toprak ve topoğrafya gibi fizik koşullarının yanı sıra, ekonomik etkinliklerden, toplumsal örgütlenmenin biçiminden ve hatta fizyolojik özelliklerden bile etkilenir. Özgür istence önem verenlere göre de asıl olan varoluşluktur.

Çevreci akımların etik ve davranışsal bir yönü de vardır. Ayrıca, toplumların gelişme seyrini belirleyen bilimsel ve teknik gerekirciliğin sorgulanması da akımlar içinde tartışılır. Tüm bu konularla ilgili daha geniş bilgi Prof.Dr. Ruşen Keleş ve Doç.Dr. Can Hamamcı'nın ortak hazırladıkları İmge Yayınevi'nden çıkan Çevrebilim adlı kitapta bulunabilir.

Bu ana akımlar çerçevesi içinde ya da arasında kurulmuş çevreci örgütler de kendi içlerinde farklılık içerirler. Dünyaya genel olarak bakıldığında, ABD'deki sivil çevreci örgütler Groups of Ten çatısı altında toplanırlar ve

Toprağın Sesi...

Sargun A. Tont
ODTÜ Biyoloji Bölümü

1855 yılında ABD'nin Oregon eyaletinin Walla Walla vadisi üç Kızılderili aşiretinin topraklarının beyaz adama satışını resmileştiren (!) bir törene sahne oluyor. İmzalar atılmadan önce Cayusus'ların genç lideri hükümeti temsil eden Vali Stevens ve General Palmer'a bakarak şu konuşmayı yapıyor: "Acaba toprağın söyleyeceği bir şey yok mu? Acaba toprağın söylenenleri dinliyor mu?...Ama ben toprağın ne dediğini duyuyorum. Toprak diyor ki: Beni buraya koyan ulu ruhtur. Ulu ruh bana Kızılderililere iyi bakmamı, onları doyurmamı söyler... İnsanlığı da benden yapılmıştır. Beni dünyaya getiren büyük ruh toprağa iyi bakmamı ve birbirimize zarar vermememi istedi." Bu sözlerin söylenmesinden yıllar sonra ünlü World Watch Enstitüsünün başkanı Lester Brown bir kitabında şunları yazıyor: "Ekilebilir topraklar yalnız tarımın değil uygarlığın kendisinin temelidir... Toprak kaybı, uygarlığın karşılaştığı en ciddi tehlikedir. Petrol rezervlerinin tükenmesi halinde uygarlık hayatta kalabilir; fakat toprağın üst tabakasının kaybıyla bu uygarlık ayakta kalamaz." Acaba, aşın erozyon ve kirlilikle her gün biraz daha benliğini yitiren topraklarımızın bu acıklı halini Kızılderililer'in gösterdiği saygıdan mahrum olmamızın bir sonucu değil midir? Bakın, Lakota aşiretinden Standing Bear (Ayakta Duran Ayl) adlı bir Kızılderili, toprak ile ilişkileri hakkında neler diyor: "Lakota bir gerçek doğacıydı- bir doğa aşığıydı. O bütün dünyayı ve dünyanın her şeyini sevdi, bu bağlantı yaşlandıkça daha da arttı. Yaşlı insanlar toprağı o kadar çok severlerdi ki, onun anlık kuvvetini hissedebilmek için yere otururlar ve uzanırlardı. İnsan derisinin toprağına değmesi iyi bir şeydi ve yaşlılar mokasinlerini (bir

nevi çanak) çıkartıp kutsal topraklarda çıplak ayaklarla yürürlerdi. Onların çadırları toprak üzerine kurulur ve tapınakları topraktan yapılırdı. Havada uçan kuşlar sonunda toprağı konarlar ve orası bütün yaşayanların ve büyüyenlerin son yerleri olurdu. Toprak teskin edici, güçlendirici, temizleyici ve iyileştiricidir. İşte bu yüzden hayat veren kuvvetlerden ayrılmamak için yaşlı Kızılderililer hâlâ yerde otururlar."

Ne kadar şanslıyız? Fazla değil, 50 yıl kadar önce Aldo Leopold adında ünlü bir akademisyen, bu saygı ve sevgiyi ekolojik prensiplerle birleştirerek ortaya yepyeni bir Toprak Ahlakı çıkardı. Sand County Almanac adlı kitabının önemli bir bölümünü oluşturan Toprak Ahlakı adlı makalesinde Leopold geleneksel ahlak düzenlerinin bireyin, toplumun bir parçası olduğu ve bireylerin birbirlerine karşı sorumluluktan üzerine kurulduğunu yazar, Fakat, son yıllarda elde edilen ekolojik bilgiler "toplumun" çok daha geniş bir anlam taşıması gerektiğini ve insan, hayvan, bitki ve toprağın sınıldığından daha çok birbirleriyle bağlantılı olduğunu, dolayısıyla ahlak düzeninin de genişletilerek toprakları, suları, bitkileri ve hayvanları, kısacası bütün ekosistemi içine alması gerektiğini vurgulayan Leopold'ın aşağıdaki pasajdan anlaşılacağı gibi toprağına bakış açısı Kızılderililer'den pek farklı değildir: "Ekolojik vicdan, toprak ahlakını, toprak ahlakı ise daha sağlıklı bir toprak için insanların sorumluluğunu yansıtır...(Toprağı) korumak demek insan ve toprak arasında uyum sağlamak demektir...Birisini, neden bu alanda kanunlar kurallar yok diye sorduğunda verilen yanıt "toplum daha hazır değil, eğitilmesi gerekir" dir. Fakat bugünkü eğitim, kişisel çıkarların dışında toprağına olan sorumluluğumuzdan bahsetmez. Sonuç olarak bugün daha çok eğitim fakat, daha az toprağımız, daha az ağaçlarımız ve bir o kadar da sel baskını var...Vicdan yoksa sorumluluk da bir anlam ifade etmez ve karşı karşıya olduğumuz

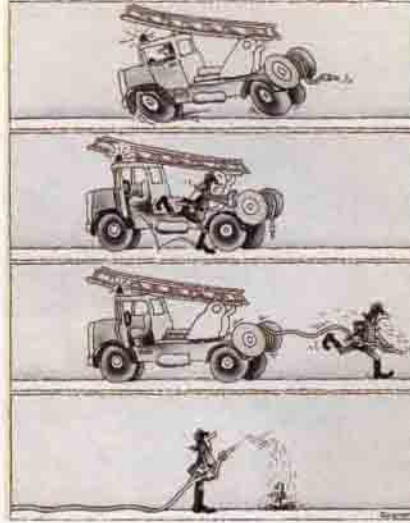
problem sosyal vicdanın genişletilerek toprağına da içine almasıdır...Sevgiden, saygıdan ve hayranlıktan yoksun, toprağın değerini göz önüne almayan bir toprak ahlakı düşünülemez."

Sanırım, şu günlerde bizim toplumumuzda toprak ahlakı üzerine aktif bir çalışma yok. Belki de bu eksiklik biraz da ozanlarımızın yeteri kadar kulak vermemeğimizden kaynaklanıyor. Toprak ahlakı, toprak sevgisi ve saygısı gündeme geldiğinde bizim Aşık Veyselimiz'in ne bir Lakota'dan ne de Leopold'dan eksik bir yanı yoktu: "Dost dost diye nicesine sanıldım/ Benim sadık yarım kara topraktır/ Beyhude dolandım boşa yoruldu/Benim sadık yarım kara topraktır." Ozanımız Tarlama adlı şiirinde belirttiği gibi, toprağına saygı ve sevgi keseye de bereket getirir: "Çalışırsan toprak verir, cömerttir/Çalışmak insana büyük servettir,/Emeksiz istemek dermansız derttir,/Kese çoşar, gönül çoşar, el çoşar."

Başka bir ozanımız, Ahmet Kutsi Tecer, yurkanda özünü ettiğimiz topraktan kuvvet almak için yere uzanan Kızılderililer ile benzer duygularını paylaşıyor: "İstemem başımın üzerinde dam,/Tabiat odam,/İstemem topraktan başka bir yatak,/Keheşanlar tak." Şu dünyaya ne kadar küçük? Fazıl Hüsnü Dağlarca, Yeşeren Toprak şiirinde beyaz adama toprağın sesini duyup duymadığını soran yerliye yanıt verir gibidir: "Duyacaksın duyacaksın sen de inanıyorum/Biraz daha yaklaş/Eğil/Üzerine kardeşim/Bilir misin ne der?" Aldo Leopold'dan Aşık Veysel'e, Ayakta Duran Ayl'dan Fazıl Hüsnü Dağlarca'ya kadar toprağı seven ve bu sevgiyi bizlerle paylaşanlara şükranlarımızı sunarız. Toprağına yaptıklarımıza gelince: Nail Tan, Özgür adlı şiirinde hepimizin duygularına ne güzel tercüman olmuş: "Önce toprağı kirlettik;/Ne geçtiyse elimize atık üzerine,/Kıydık canım ağaçlarına çiçeklerine/Çöpten görünmez oldum baharın sıcak yüzü./Toprakın özür dileriz."

ortak kararlar olarak hareket ederler. Bu çatının altında yer almayan ve kendini hareket olarak tanımlayan bir çevreci örgüt de Earth First'tür. Bu örgüt kendini şiddet karşıtı olarak gösterir, fakat bazı eylemlerde sabotaja yer verirler. Örneğin, Kanada ormanlarında ağaç kesimini engellemek için ağaçlara büyük çiviler çakan Earth First grubu, daha sonra bir oduncunun ağacı keserken bu çiviler yüzünden yaralanması sonucu suçlanmıştır. Greenpeace, hem Groups of Ten'den hem de Earth First'ten farklıdır. Eylemleri çok medyatik olan Greenpeace, kamuoyu tarafından en çok tanınan çevreci örgüttür. Bu grubun çevrecilik anlayışının temelinde bilimsellik yatar. Greenpeace laboratuvarları ve araştırma gemisi sayesinde topladığı verileri bilimsel yöntemlerle değerlendirir.

Tüm bu sivil çevreci örgütlerin dışında, bir zamanlar Türkiye'de de kurulmuş ve daha sonra kapatılmış olan Yeşiller Partisi vardır. Sorunlara çö-

zümleri, siyasi yöntemlerle arayan Yeşiller Partisi özellikle Avrupa'da çok güçlü bir siyasi konumdadır ve Avrupa siyasetinde önemli yer tutar.

Tüm çevreci hareketler içinde ekofeminizmin ayrı bir yeri vardır. Kelimenin dar anlamında, yani ekolojik feministler anlamında algılanmaması

gereken ekofeminizm, kadınların yeni bir dünya ve yeni bir doğa anlayışına sahip olduğu, bu yüzden çevre sorunlarına farklı bir açıdan bakabilecekleri bir çevreci akım anlamına gelir. Ekofeminist politik eyleminin gücü, kadınların toplumsal, fiziksel ve tinsel deneyimlerini birleştirmesinde yatmaktadır. Doğayla yakınlığı temel alan ekofeministlerin, toplumsal ve politik sorunlardan uzak kalması gibi bir durum söz konusu değildir. Çünkü kadınların "biyolojik özgüllüğü" ve tinselliği muazzam bir güçlenme kaynağıdır. Fritroy Capra "Batı sanayi toplumunun yıkıcılığının ve onun tinsel yoksulluğunun karşısında, kadınlara gelecek, yeşil bir toplumun müjdecileri gözüyle bakar." diyor ve "kadınlar erkekleri bu kargaşanın içinden çıkaracak 'Gökten inen tanrılar' dır." diye devam ediyor. .

Dünya'da çevreci örgütleri genel olarak dört gruba ayırdıktan sonra, Türkiye'de örgütlerin yapısına baki-

Çevre Kültür ve Sanat

Jale Erzen
Prof.Dr., ODTÜ, Mimarlık Fakültesi

Yeryüzünün gözardı edilmez bir biçimde tehlikeye girdiğinin farkedilmesiyle "çevre" birçok dillerde bir anahtar sözcük haline geldi ve giderek daha karmaşık anlamlar edindi. Hatta çevrenin yol almaya başlaması, yeni teknolojilerin sanat, mimari ve tüm üretimlerde insanı çevresinden bağımsızlaştırması, ve doğadan koparması, bu yitirilen çevrenin kavram olarak her zamankinden daha çok irdelenmesine, farkında olunmasına yol açtı denilebilir. Çevre yok olurken, insanın ayağı artık toprağa basmazken "çevrecilik" yaygınlaşverdi. Kaba bir deyimle, "Kral öldü, Yaşasın Kral".

Çevre, ilk anda algılanan fiziksel olgudan çok daha geniş, tüm zamanın verilerini barındıran, tüm yaşamışlıkların izlerini taşıyan ve her olgunun, her varlığın sonsuz ilişkiler ağına sınırsız ölçek, katman ve bağlamda biçimlendiği bir bütündür. Ekoloji, fiziksellikle sınırlanmazsa, bu bağımlılık ağını ortaya koyduğu için "çevre"yi anlatmakta önemli bir kavramdır. Çevre ile ilgili tüm düşünceler kültür olgusunu hesaba katmak zorundadır. En geniş tanımla kültür, bannmak ve insanın bannıdığı yeni geliştirmesi, bannılabilir, iyi ve güzel kılmasıdır. Bugün karşımızdaki en önemli sorun dünyada daha ne kadar bannabileceğimizdir. Bütün teknolojik gelişmelere rağmen insanın doğadan tümüyle bağımsız bir bannak oluşturabileceği olası görünmüyor. Kültürel üretimlerin bütünü ise bir şekilde doğa ile ilişkilidir. Bu açıdan bakıldığında çevre ve kültür bir bütün oluşturmaktadır. Çevre insanın ancak kültürel değerlerle bakılabildiği bir doğadır. İnsan kültürünün ya da değer birikimlerinin ötesinde, onlardan ayrılmış bir çevreyi, bir doğayı algılayamaz. Bir özne olarak insan yaklaştığı her olguya değer yar-

gılan ışığında ve onların etkisiyle bakar. Bu anlamda kişinin, öznenin dışındaki çevre dediğimiz olgu hem sınırsız, hem çok katmanlı ve çok boyutludur. Bugüne dek çevre sorunlarına çözüm arayan teknik, ya da derin ekoloji gibi radikal ahlaki yaklaşımların yaygın ve temel çözümler getirebildikleri söylenemez. Bilim, dünyanın eko-sistemlerini yeterince kapsamlı olarak tanımlayabilmiş değildir. Çevre ve ekoloji arasındaki ilişki, bir kültür konusu olmakla, çok boyutlu ve disiplinlerarası bir yaklaşım ve estetik bir duyarlılık gerekmektedir. Bilgi sanatta ve bilimde farklı araçlar ve farklı boyutlar içerir. İnsanın çevresi ve doğa ile ilişkisi aynı zamanda öznel, duygusal bir boyut içermektedir. Bilim, ilişkinin bu boyutunu ihmal etmektedir. İnsan baktığı şeyin bir parçasıdır; insanı doğadan kopararak doğayı anlamının imkanı olmadığı için bilimin nesnelliliği çevre ve ekoloji alanında yetersiz kalmaktadır. Kültür ise tanımlarını daha bütünsel olarak yapmak çabasıdadır. Kültürün sınırı insanın sınırı, kültürün aşmak istediği insanın ölümlülüğüdür. Kültür bu sınırı aşarak, sözlerle ve nesnel olarak anlatılamayacak bir alanı içermeye çalışır. Sanat çevrenin, doğanın ve varlığın nesnel olarak anlatılamayan değerini her zaman sözlerden çok daha zengin ve daha derinlikli olarak ifade edebilmiştir. Bugün kültürün ve ekolojinin başlıca sorunu insanın doğa içindeki yerinin ve anlamının saptanmasıdır.

İnsan doğaya bazı simgeler dikerek/ekerek, doğada bannmaya ve çevreyi oluşturmaya başlamış ve bu yolla kendi insan olma özelliğini geliştirmiştir. Doğa ve çevre ile tekrar anlamlı bir ilişkiye geçebilmesi için, zaman içinde medya ve reklâm-cılığın sığlaştırdığı imgelerde tekrar işaretler algılayabilmesi, doğanın mesajlarını anlayabilmesi, çevresi ile bir diyalog oluşturmaya gerekmektedir. Yok olma, ölümlü yalnızca insana ait bir olgudur ve bunun önemini ancak sanat ve estetik bir algı ve ifade aktarabilir. İnsan doğa ile farkını ve doğaya olan sorumluluğunu ancak kültürel alan içinde anlayıp tanımlayabilir. Doğa için böyle bir sorun ya da her-

hangi bir anlam yoktur. Bugün en büyük çaba, bütün teknolojilere ve tarihsel evrime rağmen ve onları inkâr etmeden, insanın doğadan farkını gözardı etmeden insanın doğada kendine bir yer oluşturmaya ve doğa ile yeniden sağlıklı bir anlaşma yapılabilmesi için harcanmalıdır.

Dünyanın evrimi üç farklı alanın gelişimi ile oluştu. Biyolojik, teknolojik ve niceliksel, yani rakesal ve dijital gelişme. Bu sonuncusu farklılıklar, çeşitlilikler ve hızlık yarattı. Şimdi bu üç alan arasında bir uyum sağlamamız gerekiyor. Artık dünya hakkındaki kararlar yalnızca niceliksel hesaplarla ve teknolojik açıdan alınmaz. Artık farklı bilim alanlarına başvurulması gerekmekte, insanın parçalanmış dünyasının bütünleşmesi gerekmektedir. Bu da değer, duygu ve tinselliği de ilgilendirmektedir. Kültür ve doğa karşıtlığına ve ikilemine son verilmedikçe, çözüm bulunmadıkça insanın yeryüzündeki yaşamı ve bu yaşamın niteliği tehdit altındadır. Bu kısa çerçeve yazısına son verirken bu vesile ile SANART derneğinin Ekim 1997'de ODTÜ'de düzenleyeceği 'Sanat ve Çevre' etkinliğini tanıtmak isterim. Bugün dünyamız birçok gelişmiş ülkede mimarlık ve sanat öncelikle doğa ve çevre duyarlılığı yaratma konusunda ve bu alandaki sorunlara çözüm bulmak sorumluluğunu üstlenmişlerdir. Türkiye'de bunu öncelikle gençlerin ve disiplinlerarası bir ortamın bulunduğu bir üniversitede gündeme getirmeyi SANART çok acil bir gereklilik olarak gördü. Üstelik ODTÜ örnek kampüsü ile çevre, kültür ve eğitim bütünlüğü konusunda önderlik etmiş bir kurumdur. SANART derneğinin ODTÜ kampüsünde düzenleyeceği çevre ile ilgili sanat sergileri, çevre sanatı uygulamaları ve sempozyumdan oluşacak 'Sanat ve Çevre' konulu etkinlikler aynı zamanda 'peyzaj', 'politika, kültür ve çevre', 'kent ve sanat', 'çevre sanatı' ve 'yeryüzünün belleği' gibi alt temalarla da zenginleştirilmiştir. 20-22 Ekim 1997 günlerinde çevrenin çok boyutluluğu, şirselliği ve günümüzde yaşadığı risklerle ilgili herkesi ODTÜ kültür merkezi bekleriz.

yoruz. Birikim Dergisi'nin ekolojiye ayırdığı sayısındaki "Türkiye'de Hükümet Dışı Örgütlerde Ekoloji Sorunsalı" adlı makalesinde Arnd-Michael Nohl, siyasi sınıflandırmalar kullanarak Türk ekoloji hareketini, sanayi korumacıları, çevre korumacıları, köktenci çevreciler ve yeşiller olarak dörde ayırıyor.

Yeşiller, Türkiye'de partiden bağımsız olarak, SOS Akdeniz Bürosu etrafında toplanmaktadır. Yeşiller, insan-merkezci çevre kavramını değil, ekoloji, dünya, doğa gibi kavramları kullanmaktalar. Onlara göre, temiz teknoloji yoktur ve ekolojik sorunların, panik yaratılmasını diye kamuoyunda tartışılmaması gerektiği anlayışına karşı çıkmaktadırlar. Kendilerini çevrecilerden farklı gören Yeşiller, çevrecileri "sistem içi bir hareket" olarak görürler.

İkinci grubu köktenci çevrecilere ayırırsak, burada da demokrasi karşımıza çıkıyor. Köktenci çevreciler, çevre konularında halkın açık bir şekilde bilgilendirilmesi gerektiğine, devlet güvenliğini birkaç kişi ve kurumun tekeline bırakarak bazı bilgileri sır perdesi altına almanın yanlış olduğuna inanıyorlar. Köktenci çevreciler siyasetlerini medeni hedeflerin yeniden tanımlanması üzerine inşa etmektedirler. Buna örnek olarak da, Ümraniye Çöplüğü'ndeki gaz patlamasından sonra, depo alanlarının bilimsel bakış açısıyla seçilmesi ve kaliteli teknoloji talep edilmesini gösterebiliriz.

Üçüncü grupta bulunan doğa-çevre korumacıları, siyasi olmayan bir doğa ve tür koruması üzerinde odaklanırlar. Türkiye Çevre Vakfı ve Türkiye Tabiatı Koruma Derneği'nde politika yapılmaması önemli bir ayrıntıdır. Doğa-çevre korumacıları yer yer devletle beraber çalışmaktadır. Özellikle türlerin korunması bağlamında halkı bilgilendirmeye çalışmaktadırlar. Örneğin, Doğal Hayatı Koruma Derneği türlerin korunmasının çevre kirliliğine bağlı olduğunu ortaya koyarak, Dalaman bölgesinde turizmden kaynaklanan olumsuz etkileri eleştirmiştir. Özetle, doğa-çevre korumacıları çevre tahribatına, sanayi gelişiminin özünün değil, onun onarılabılır yetersizliklerinin yol açtığını düşünürler.

Çevre sorunlarının kamuoyunda devamlı konu edilmesi, sanayiciler ta-

Utah'taki Bingham Bakır Madeni 1973'te Robert Smithson'ın girişimleri ile bu duruma getirilmiş. İnsan eliyle tahrip edilmiş alanların yeniden düzenlenmesi, çevrecilik ile endüstrileşme arasında sanatsal bir köprü kuruyor. Sanatçının amacı buradaki madeni kamuffaj etmek değildir. Aksine merkezde bulunan dört eğri çizgi ile madenin sanatsal bir yansıması sağlanmaya çalışılmıştır. Ne yazık ki, maden işletmecileri Smithson'un değerini anlayamadan, sanatçı 1973 yılında hayata veda etmiştir.

rafından girişimlerde bulunulmasına neden olmuştur. Sanayicilerin de en büyük temsilcisi Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı'dır (ÇEVKO). Sanayi ve Çevre korumacıları grubuna giren ÇEVKO, ağırlıklı olarak ambalaj atıklarının değerlendirilmesi ile ilgilenmekte, ancak kâğıt atıklarına ilgi duymamaktadır. Çevre koruma ile ilgili yeni yasalar diğer çevreci gruplar tarafından geliştirilmeye ve yürürlüğe sokulmaya çalışılırken, ÇEVKO üyelerinin çıkarları doğrultusunda olan bazı yasa ve yönetmelikleri eleştirmektedir. Ayrıca ÇEVKO, çevre kirliliğinin oluşma nedenini sanayiciye değil tüketiciye bağlamaktadır.

Yukarıda belirtilen gruplar arasında bağlantılar yok değildir, hatta ortak eylemler yaptıkları da olmuştur. Fakat tartışmaların sertleştiği durumlarda herhangi bir işbirliği yapıldığı pek görülmemiştir.

Sürdürülebilir Kalkınma

1980'lerin sonundanberi çevre sorunu yalnızca doğayı korumakla ilgili olmaktan çıkmış, 1987'de Birleşmiş Milletler tarafından "Ortak Geleceğimiz" adı altında yayınlanan kalkınma raporunda sözü edilen "sürdürülebilir kalkınma" ilkesiyle, bir kalkınma ve

yaşama katılma sorunu haline gelmiştir. 1992'de yapılan Rio Konferansı'nda da benimsenerek tescillenen sürdürülebilir kalkınma; doğal sermayeyi tüketmeyen, gelecek kuşakların da kendi gereksinimlerini karşılayabilme olanaklarını ellerinden almayan, ekonomi ve ekosistem arasındaki dengeyi koruyan, ekolojik açıdan sürdürülebilir nitelikte olan ekonomik kalkınma olarak tanımlanabilir. 1990'ların kalkınma paradigması olarak kabul edilen sürdürülebilir kalkınma aslında, ekonomik büyüme konusunda doğal kaynaklar ile kalkınma arasındaki ilişki içinde, kaynakların sınırsız olmadığı ve bu şekilde düşünmeden kullanılmaya devam edilmesi durumunda da bu kaynakların tükenebileceğinin fark edilmesiyle gündeme gelmiştir. Ancak, ekonomik gelişimini tamamlamış olan ülkeler için bu politikayı uygulamak daha kolayken, az gelişmiş ülkeler için çevre kirliliğine büyük oranda yoksulluğun yol açtığı düşünüldüğünden, sürdürülebilir kalkınmanın hayata geçirilmesinin oldukça zor olduğu görülür. Bu ülkelerin, ekonomik gelişmelerini gelişmiş ülkelerin izledikleri kolay yolu izleyerek tamamlamaya çalışmaları, gelişmiş ülkeleri kendi adlarına rahatsız ederken, sürdürülebilir kalkınmanın uygulanmasını pratikte zorlaştırır. Rio Konferansı'nı tanıyan ülkeler tarafından az çok benimsenen sürdürü-

Savaşlar yüzünden tahrip olan çevre başlı başına kirlilik anlamına gelirken, kullanılan silahların yarattığı kirlilik de çok büyük. Körfez Savaşı'ndan sonra çevrede meydana gelen hasar ve kirlilik, savaşın verdiği büyük acılardan biri(şağıda).

lebilirlik Türkiye'de de gündemdeki yerini almıştır. Beş yıllık kalkınma planlarının son üçünde sürdürülebilir kalkınmaya önemli ölçüde yer verilmiştir. Bu yer veriş ne kadar etkili olmuştur tartışılır ama, en azından soruna getirdiği geniş ve farklı bakış açısıyla sürdürülebilirlik konunun ciddiyetini iyi vurgulamış ve çeşitli çevrelerdeki oluşumları hızlandırmıştır.

Türkiye'de Durum

Türkiye'de 1978'de ilk olarak Çevre Müsteşarlığı kurulmuş daha sonra 1991'de çıkarılan bir yasa ile Çevre Bakanlığı kurulmuştur. Birçok ülkede çevre bakanlığının bulunmadığı göz önüne alınırsa bu, Türkiye açısından atılmış olumlu bir adım olarak kabul edilebilir. Bu kapsamda 1983'te bir çevre yasasının, Milli Parklar, Boğaziçi ve Doğa ve Kültür varlıklarını koruma yasalarının çıkarılması ve ÇED Raporu, UÇEP gibi uygulamalar ile üzerinde çalışılan yeni çevre yasası önemlidir. Devlet eliyle yürütülen çalışmalar dışında, ilki 1955'de Türkiye Tabiatı Koruma Derneği adı ile kurulan ve bugün sayısı 250'yi bulan çevreci sivil toplum örgütleri ile çeşitli meslek odaları tarafından yürütülen birçok çalışma ve proje vardır. Ne yazık ki pek fazla ortak çalışmaları bulunmayan ve sıkı ilişkiler içinde olmayan bu gruplar, üzerinde çalıştıkları

projelerin dışında daha çok protest bir tutum izliyorlar. Geçtiğimiz yıl Türkiye'de yapılan Habitat-II-Kent Zirvesi ise bu örgütleri birbirlerine yaklaştırmış ve çevre sorunlarını Dünya düzeyinde tartışabilecekleri bir ortam yaratmıştır. Rio Konferansı'nda alınan Gündem 21 kararları, belediyeler eliyle uygulanacak çevre yönetim sistemlerini içerirken, bölgesel habitatlar, her bölge için, toplumu oluşturan bireylerin çevre ile ilgili her konudaki karar mekanizmalarına etkin katılımını öngörürler. Şu anda da Çevre Bakanlığı ve sivil toplum örgütleri Küresel Gündem 21'in çevirisinin yapılması ve tartışılmasını da kapsayan Türkiye Gündem 21'ini yazmak üzere ortak bir çalışma yürütüyorlar. Bunun dışında, çeşitli yerler kendi habitatlarını yazmak için değişik çalışma gruplarının katılımıyla birtakım çalışmalar yapıyorlar. Çevre Bakanlığı'nın

yürüttüğü büyük projelerde kendilerine yer bulabilen çevreci sivil toplum örgütleri ayrıca, Dünya Bankası'ndan, Avrupa Topluluğu'ndan, Birleşmiş Milletler'den ve IUCN, WWF gibi uluslararası çevreci kuruluşlardan sağladıkları maddi destek ile projelerini uygulayabilme olanağı buluyorlar.

1972 yılında Stockholm'de düzenlenen konferansta alınan kararla, 5 Haziran "Dünya Çevre Günü" ilan edildi. Bu yıl 5 Haziran'da Çevre Bakanlığı'nın ve çeşitli sivil toplum örgütlerinin düzenlediği bir çok etkinlik gerçekleştirildi. Türkiye'de 1997 yılının "Çevre Yılı" ilan edilmesi çerçevesinde, öncelikle eğitimde çevre konusuna daha fazla yer ve önem verilmesi gerekirken, insanlara daha çok çevre duyarlılığı ve bilinci aşılanmalıdır. Rio Konferansı'nda alınan ve TÜBİTAK ile TEMA Vakfı ortak yayını olan "Çocuklar ve Gündem 21" adlı kitapçıkta da yer alan çocuk, kadın ve çevre ile ilgili kararlara uygulamada yer verilmelidir.

Dünya'yı kirletenler mi, yoksa çevreciler mi bu amansız savaşta galip gelir bilemiyoruz. Ama, bugüne kadar ayakta kalmayı başarabilen, sandığımızdan çok daha güçlü olan Dünya'ya, çevrecilerin mesajı şöyle: "Sen gönlünü ferah tut Dünya, hâlâ seni düşünen ve senin iyiliğin için çalışan insanlar var!"

Bu yazının hazırlanmasındaki katkılardan dolayı "Küresel Değişim"den Coşkun Dağ'a teşekkür ederiz.

Özgür Ergin
Elif Yılmaz

Konu Danışmanı: Helga Rittersberg Tiliç
Dr., ODÜ, Sosyoloji Bölümü

Kaynaklar
Balkın Değisi, *Ekojüri* sayı 1, 1994
Callcott, J.B., "Earth's Insights" California Press, 1994
Keleş, R., Hamso, Ç., "Çevrebilim", İmge Kitabevi, 1993
Kızıllıoğlu, M., "Ekoloji ve Çevre Bilimleri", Rema Kitabevi, 1990
Berkes, F., Kızıllıoğlu, M., "Çevre ve Ekoloji", Rema Kitabevi, 1993
Peppers, D., "Rise of Modern Environmentalism", 1984

